

חלף¹

החלף נזכר במשנה פעם אחת (כלים יז יז) כחומר גלם להכנת מחצלות. באותו אופן נזכר גם בתוספתא (סוכה א י') ובספרא (פרשתא דזבים א). נזכר פעם אחת בירושלמי (ב"ק ב ה"ב). הבבלי מצטט את התוספתא דלעיל (סוכה כ ע"א), אך גורס שם 'חילת'² (ודומה לו בסוטה מט ע"ב).³

הזיהויים

חילף החולות

■ **חילף החולות** (*Desmostachya bipinnata*) - מין עשב רב-שנתי ממשפחת הדגניים. תפוצתו העיקרית באזורים טרופיים, בצפון אפריקה, ובמדינות במזרח התיכון. בישראל נפוץ בעיקר במישור החוף. הצמח, שמיתמר לגובה של מטר ויותר, שימש כבר בעבר הרחוק להכנת חבלים ומחצלות. החילף או מין דומה לו הוא הזיהוי המרכזי של רוב הפרשנים: כך בפירוש הגאונים, הערוך (כדעה ראשונה), רמב"ם, תנה"י, רע"ב ואלג'אמע, וכנראה גם אצל המליצה. גם כתכ"ה מצטט את הרמב"ם כזיהוי אפשרי.⁴

כריך ערבות

■ **כריך** (*Carex*) - סוג של יותר מאלפיים מינים של צמחים רב-שנתיים דמויי דשא, ממשפחת הגומאיים. בישראל גדלים כשנים עשר מינים של כריך, מחציתם

מוגדרים כנדירים. רוב המינים בישראל גדלים בבתי גידול לחים. זהו זיהויו של רש"י,

סיבי דקל

מצוטט גם אצל כתכ"ה. ייתכן גם שלכך כיוון הערוך בפירוש השני שלו.⁵

■ סיבים של הדקל - זיהוי יחידאי זה מופיע אצל מכה"מ.⁶

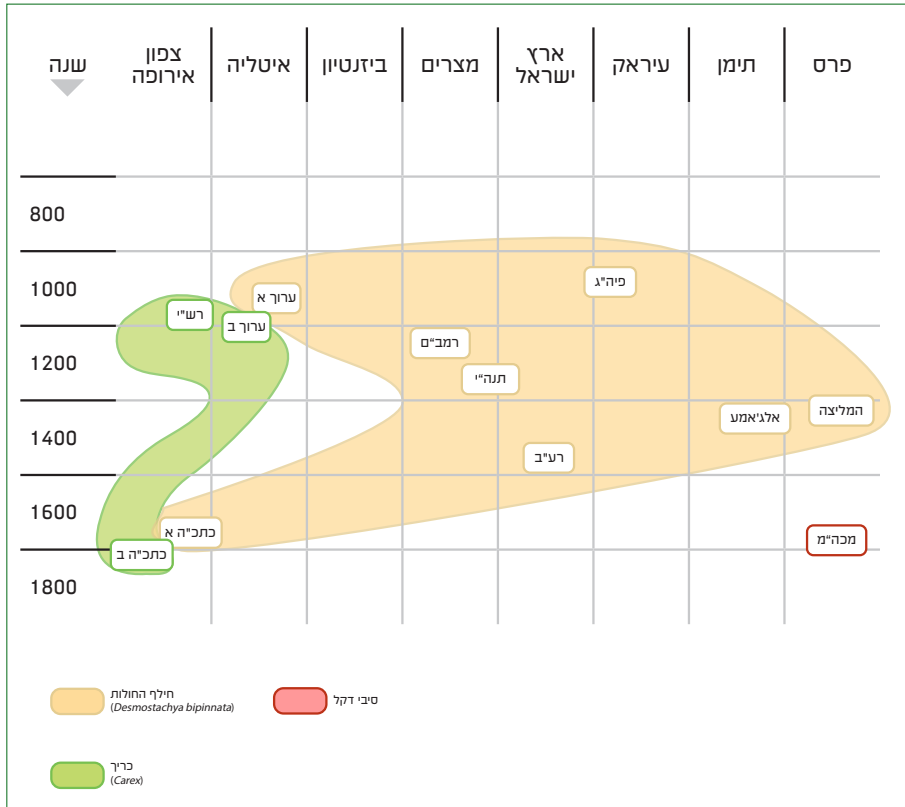
עיון

המשותף לכל הזיהויים הוא שהם יכולים לשמש (ואף משמשים עד היום בחלק מהמקומות) להכנת חבלים ומחצלות. החילף והדקל נפוצים באזורים חמים בצפון אפריקה ודרום אסיה, ואילו הכריך נפוץ באירופה, באזורים קרירים ולחים יותר. רוב החוקרים מסכימים לזיהוי המרכזי - חילף החולות.⁷ צ'יז'יק

זיהה את החילף עם מכבד הביצות (*Cladium mariscus*), שאף הוא, ככריך, ממשפחת הגומאיים.⁸

הערות:

1. כך בכת"י קויפמן וכת"י פרמה. בכתבי יד ודפוסים אחרים: חילף.
2. כך ברוב עדי הנוסח. באחרים: 'הילת', 'חולית', 'חוליאות'. על כל פנים, לא מופיעה הגרסה 'חלף'/'חילף'.
3. עוד נזכרים בבבלי כמה פעמים 'חילפא' (גיטין סח ע"ב) ו'חילפי' (סנהדרין מד ע"א ועוד) אשר נראים לכאורה כמקבילים ל'חלף' העברי, אך אין הם באים בהקשר לנזכר במשנה ובתוספתא דלעיל.
4. פיה"ג (כלים עמ' 50 ש' 14): פ' חלפא בטיית (ועיין שם הערה 42 שמביא גרסאות שונות: הככי, ככיי, הבכי ועוד) < כוונתו שבערבית ('טיית') נקרא 'חלפא' - להלן רמב"ם; ערוך (ח"ג עמ' 408, ערך 'חלף'): פ' עשב הוא ועושין ממנו חבל ומחצלת ובל' ישמעאל חלפא < להלן רמב"ם; רמב"ם (כלים יז יז עמ' קסה): אלחלפא < حلفاء=*Desmostachya bipinnata* (עיסא, עמ' 76, ע' 7. סינונים של *Eragrostis bipinnata*) או *Eragrostis cyanosuroides* (מין של בן-חילף, ראה עיסא, עמ' 76, ע' 8. כמו כן הוא מופיע כשמו של מין דגן נוסף - *Ligeum sparticum*, עיסא, עמ' 113, ע' 4); תנה"י (עמ' 192 ערך 'חלף'): הוא אלחלפא < לעיל רמב"ם; המליצה (בהמ"ל): חלפא גמיצא מין צמח שאורגין ממנו מיני כלים < גמיצא - לא מזוהה; נראה שבמילה 'חלפא' מתייחס לזיהוי בערבית; רע"ב (כלים יז יז): מין עשב הוא ועושין ממנו חבלים ומחצלאות. וקורין לו בערבי חלפא < לעיל רמב"ם; אלג'אמע (עמ' 41, ערך 'חלף'): אלחלפא < לעיל רמב"ם. בתימן

שמו של הצמח מבוטא halafi (ווד, תימן, עמ' 358). אומנם, ייתכן שהכוונה כאן היא דווקא ל- חלף = *Cymbopogon schoenanthus* (מין הנמנה עם הסוג 'עשב לימון', ראה ח'ולידי, פלורה, עמ' 156-157. בדומה ל-*Desmostachya bipinnata* גם מין זה הינו עשב דגני גבוה). כתכ"ה (דף נב ע"א): והנה הר"ם שם א' [=אמר] ושל חילף אלחלפה והוא שם ערבי ועשב הוא שעושים ממנו תכלי' ומחצלאות והוא מין ממיני הערבה < חלפה - לעיל רמב"ם.

5. ערוך (ח"ג עמ' 408, ערך 'חלף'): וי"א שהיא אותה שקורין בלע"ז קרטקא, וי"א שהוא מין ערבה כההיא דגרסינן בפ' לולב הגזול בגמ' ערבה גזולה (סוכה לד ע"א) כי תניא ההיא בחילפא גילא אמ' אביי ש"מ האי חילפא גילא כשרה להושענא < ע"פ קואומו: קרטקא - cretica (לט. כך אצל: קואומו, לעזים, ב עמ' 455) - מין של *Aristolochia* (ספלול, ראה גלייר, עמ' 458) < עם זאת, סביר יותר כי לפנינו שיבוש של קריקא/קריטא. Carice, Carette (אי.ט.)=*Carex* (אוניברסיטת טרייסטה) < נראה כי 'חילפא גילא' (בבלי סוכה לד ע"א) לא קשורה ל'חלף' המשנאי. בבבלי אזכורים הן ל'חילפא גילא' (למשל: סוכה לד ע"א), הן ל'חלפי דימא' (למשל: ברכות מג ע"ב); רש"י (סוכה כ ע"א, על 'חילת' - גרסה אחרת של 'חילף' - ציטוט מן התוספתא סוכה א י, ודומה לו סוטה מט ע"ב): לשקא/לישקא < lesche=laiche (דרמשטר ובלונדהיים, עמ' 87, ע' 635=*Carex* (ון ווייק, מילון, א, עמ' 247. על השימוש במיני *Carex* לקליעת מחצלות וכד' ראה רענן, קנה, 03.12.19 <http://daf-yomi.com/DYItemDetails.aspx?itemId=12892#6>) [את חילפי/חלפי הארמי

- (שבת קנב ע"א; ב"מ כג ע"ב ועוד) הוא מזהה עם אורטיא/אורטיאש: orties (=צר.) *Urtica* (סרפד. דרמשטטר ובלונדהיים, עמ' 104, ע' 754; ניקולוב, מילון, עמ' 768), וכך פעמיים כבר אצל רגמ"ה (חולין סב ע"ב; שם קי ע"א). וע"ע 'פתילת המדבר' שמזהה שם רש"י באופן דומה. במקום אחר (גיטין סח ע"ב) הוא מזהה את חילפא - צפצפה עץ ששמו פופלי"ד < *Populus=peuplier* (צפצפה. ניקולוב, מילון, עמ' 783). בסמוך נזכרים 'חלפי דימא', אותם מזהה רש"י גירופל"א < *girofle* (צר.) = *Syzygium aromaticum* (אוגניית הציפורן, התבלין הנקרא 'ציפורן'. דרמשטטר ובלונדהיים, עמ' 75, ע' 542; ניקולוב, מילון, עמ' 639). אצל רגמ"ה נזכר 'לשקא' כצמח בעל עלים אופייניים המצוי באגם]; כתב"ה (דף נב ע"א): ... ורש"י פי' לשק"א והקלח שלה עב וכן בסוטה לישק"א כמין גומא הגדל במים וליש"ק... הוא קריזו בר [=בלשון רומי] ובל' [=ובלשוננו] קארריזו < *Carrizo* (=פס.) *Carex* (כריך. מיני כריך משמשים לקליעת מחצלות וכד', אורוזקו, מילון, עמ' 205. בוקסטורף מזהה עם *Juncus* - סמר, בוקסטורף, לקסיקון, עמ' 773).
6. מכה"מ (ב"א ד 167, כלים יז): סאזו < سازو - חבל העשוי מסיבי גזע הדקל (סטיינגאס, עמ' 641).
7. לעף, פלורה, ד עמ' 70; פלדמן, משנה, עמ' 341-343; פליקס, צומח, עמ' 64. סינונים של *Eragrostis bipinnata*; *Eragrostis cynosuroides*.
8. צ"ד'יק, אוצר, עמ' 735.